

Paperittomat -hanke

Tietoa paperittomuudesta ja oikeudellista neuvontaa

Paperittomana hyvinvointivaltiossa

Paperittomat-hanke

OTM, VT Heli Aali

Tampere 24.11.2016

Paperittomat - hanke

- ▶ Pakolaisneuvonta ry:n hanke, rahoittaja RAY
- ▶ Tavoitteena tiedottaa paperittomien oikeuksista ja edistää niiden toteutumista
- ▶ Matalan kynnyksen oikeudellista neuvonta paperittomille, epäselvässä oleskelulupatilanteessa oleville ja paperittomia työssään kohtaaville
 - ▶ Puhelinpäivystys
 - ▶ Päivystykset Global Clinicilla ja PRO-tukipisteellä

Turvapaikanhakija, pakolainen, paperiton?

Turvapaikanhakija hakee suojelua vieraasta valtiosta ja odottaa viranomaisen päätöstä asiassa

- ▶ Oma lainsäädäntö
- ▶ Omat oikeudet (mm. oleskelu, majoitus, työnteko, oikeusapu, vastaanottoraha välttämätön terveydenhuolto)

Turvapaikanhakija, pakolainen, paperiton?

Pakolaisella on perusteltu syy pelätä vainoa ja tämä on tunnustettu YK:n tai valtion päätöksellä

- ▶ Kotikuntaoikeus l. pääsy kaikkiin palveluihin
- ▶ Huom. muut oleskelulupakategoriat

Turvapaikanhakija, pakolainen, paperiton?

Paperiton elää Suomessa ilman laillista oleskeluoikeutta tai ilman kotikuntaoikeutta (eli sosiaali- ja terveystalveluiden ulkopuolella)

- ▶ Ei yhtään lakia
- ▶ Ei virallista määritelmää

Helsingin kaupungin määritelmä

Paperittomalla henkilöllä tarkoitetaan

- maassa ilman oleskelulupaa oleskelevaa, muualta kuin EU- tai Eta-valtiosta tai Sveitsistä tullutta henkilöä, jonka oleskelulupa on umpeutunut tai maahantulo tai maassa oleskelu ei ole laillista
- Suomeen muualta kuin EU- tai Eta-valtiosta tai Sveitsistä tullutta henkilöä, jonka oleskeluluvan tai viisumin edellytyksenä on ollut yksityinen sairausvakuutus, mutta vakuutusturva on päättynyt tai se ei ole kattava (esim. tietyt opiskelijat, joilla on määräaikaiseen maassa oloon oikeuttava oleskelulupa)
- EU-kansalaista, jonka tilapäinen maassa oleskelu on laillista, mutta jolla ei ole vakuutusturvaa sairauden tai sairaanhoidon varalle (esim. tietyt Itä-Euroopan väestöryhmät, joilla ei ole vakuutusturvaa kotimaassaan).

Polut paperittomuuteen

1. Ilman oleskeluoikeutta

- ▶ Epäonninen turvapaikkaprosessi
- ▶ Kielteinen oleskelulupaprosessi
- ▶ Viisumin tai oleskeluluvan voimassaoloajan ylittäminen
- ▶ Ei hakemusta(kaan)

2. Palveluiden ulkopuolella

- ▶ EU-kansalainen ilman sairausvakuutusta
- ▶ Työnhakijat (esim. toisessa EU-maassa oleskelulupa)
- ▶ Oleskelulupaa odottava henkilö
- ▶ Opiskelija ilman kattavaa sairausvakuutusta
- ▶ Viisumilla tullut ilman kattavaa sairausvakuutusta

Ns. uuspaperittomat

- ▶ Lainmuutos v. 7/2015
- ▶ 51 § : Oleskeluluvan myöntäminen maasta poistumisen estymisen vuoksi: B-lupa myönnetään vain, jos vapaaehtoinenkaan paluu ei onnistu
- ▶ Muita heikennyksiä: humanitaarisen suojelun poistaminen, vastaanottopalveluiden keston rajoittaminen, oikeusavun leikkaaminen, valitusajan lyhentäminen, perheenyhdistämisen vaikeuttaminen, maahanmuuttoviraston linjaukset (maatilanteet, passi)

Paperittomien oikeudet Suomessa

► Perus- ja ihmisoikeudet...

Yhdenvertaisuus Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen

Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate Yksityiselämän suoja

Uskonnon ja omantunnon vapaus Sananvapaus ja julkisuus

Kokoontumis- ja yhdistymisvapaus Omaisuuden suoja

Sivistykselliset oikeudet (Oikeus perusopetukseen) Oikeus työhön ja elinkeinovapaus

Oikeus ihmisarvoiseen elämään Oikeusturva: oikeudenmukainen oikeudenkäynti

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus Lapsen oikeuksien yleissopimus

Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus Euroopan ihmisoikeussopimus

Euroopan sosiaalinen peruskirja ja Uudistettu Euroopan Sosiaalinen Peruskirja

► ...soveltuvat kaikkiin Suomessa oleskeleviin ihmisiin

- ...paitsi: vaalioikeudet, maahanmuutto-oikeus, maassaliikkumisoikeus sekä kielelliset oikeudet

Jokaisen ihmisarvo on yhteiskuntamme perusta

- ▶ Ihmisoikeudet perustuvat jokaisen ihmisen yhtäläiselle ihmisarvolle
- ▶ Ajateltavaa:

”Ihmisoikeudet ovat erityisesti länsimaisten oikeusjärjestelmän perusta. Ne kertovat siitä, mistä länsimaisessa yhteiskunnassa on kyse. Siksi ihmisoikeuksilla on väliä, kun länsimaihin pakenee joukko ihmisiä Euroopan ulkopuolelta. Ihmisoikeudet ovat vastaiskumme diktatuureille ja teokratioille.” (Professori Anu Kantola Helsingin Sanomissa 4.4.2016)

Ihmisarvon turvaaminen viranomaisen velvollisuutena

- ▶ Perustuslaki 19 § 1 mom: ”Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.”
- ▶ Jokaiselle kuuluva subjektiivinen oikeus
- ▶ Julkisen vallan on turvattava toteutuminen (PL 22 §)
- ▶ Viranomaisen ei saa soveltaa ristiriidassa olevaa alemmanasteista säädöstä (PL 107 §)
- ▶ Miten ja kenen toimesta rajataan?
 - ▶ Hätmajoitus 12 vai 20 asteen pakkasessa?
 - ▶ Asunto lapsiperheelle?

Paperittomien lainsäädännöllä turvatut oikeudet Suomessa

- ▶ Kansallinen lainsäädäntö
 - ▶ Oikeus perusopetukseen
 - ▶ Oikeus toimeentulotukeen
 - ▶ Oikeus kiireelliseen terveydenhuoltoon
 - ▶ Oikeus lastensuojeluun?

Oikeuksista

▶ Perusopetus

- ▶ Perustuslaki, perusopetuslaki
- ▶ ”Kunnassa asuvalla lapsella on oikeus perusopetukseen oleskeluoikeuden rekisteröimättömyydestä huolimatta” (EOA Dnro 1633/4/14)

▶ Toimeentulotuki

- ▶ Perustuslaki, sosiaalihuoltolaki, toimeentulotukilaki
- ▶ Viimesijainen taloudellinen tuki, jolla turvataan henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo
- ▶ ”Jos tuen tarve on kiireellinen, toimeentulotuen myöntää sen kunnan toimielin, jossa perhe tai henkilö oleskelee hakemusta tehtäessä” (TTL 4.3.§)

Oikeuksista

► Terveydenhoito

- Perustuslaki, terveydenhuoltolaki, erikoissairaanhoidolaki
- Oikeus kiireelliseen hoitoon omalla kustannuksella
- Perustuslaki: lapset ja raskaana olevat naiset hoidettava, välttämätön hoito tarjottava
- Huom. Kunnalliset edelläkävijät

► Lastensuojelu

- Perustuslaki, lastensuojelulaki: koskee kaikkia lapsia, myös paperittomia
- Kun mm. lapsen kehitystä vaarantavat olosuhteet edellyttävät lastensuojelun tarpeen selvittämistä
- Lapsen tosiasiallisen oleskelukunnan on järjestettävä kokonaisuudessaan
- Lapsen etu ratkaisee

Lastensuojelu ja paperiton lapsi(perhe)

- ▶ Toimeentulon ja asumisen turvaaminen (LSL 35 §): *Kun lastensuojelun tarve oleelliselta osin johtuu riittämättömästä toimeentulosta, puutteellisista asumisoloihin tai asunnon puuttumisesta tai kun mainitut seikat ovat oleellisena esteenä lapsen ja perheen kuntoutumiselle, kunnan on viivytyksettä järjestettävä riittävä taloudellinen tuki sekä korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeen mukainen asunto.*
- ▶ ”Asunnon puute ei saa merkitä sitä, että lapsi ja hänen hoidostaan ja kasvatuksesta vastaavat vanhemmat tästä syystä joutuisivat asumaan eri paikoissa tai että lapsi tästä syystä otettaisiin huostaan. --- Mikäli perheen ongelmat johtuvat oleellisilta osin puutteellisesta toimeentulosta, on sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huolehdittava tarvittaessa toimeentuloedellytyksistä lähinnä järjestämällä perheelle taloudellisia ja muita perheen toimeentuloa tukevia avohuollon tukitoimia. Tällöin päätöksentekijä ei ole sidottu toimeentulotukilain mukaisiin säännöksiin toimeentulotuen määrästä, vaan on puututtava perheen ongelmiin järjestämällä riittävää tukea ja apua.” (HE 137/2010)

Paperittomuus käytännössä

▶ Asuminen

- ▶ Yleensä sukulaisen tai tuttavan luona
- ▶ Metsässä, veneessä, julkisessa vessassa?

▶ Elämän rahoittaminen

- ▶ Säästöt, harmaat työt, velka, sukulaisten apu
- ▶ Yleinen pattitilanne: on perheside Suomessa, mutta korkea toimeentuloedellytys ei täyty

▶ Terveys

- ▶ ei pääsyä neuvolaan, ei hoitoa kroonisiin sairauksiin

▶ Kielitaito

- ▶ Ei varaa kielikurssille, ei suomalaisia tuttavvia, jatkuva stressi

▶ Paperiton elää yhteiskunnan turvaverkon ulkopuolella

▶ Vaarana erilaiset hyväksikäyttösuhteet ja rikoksen uhriksi joutuminen

3. sektorilta saatava apu (HKI)

- ▶ Yöpyminen: (Kalkkers), seurakunnat,
- ▶ Tuki ja neuvonta: Paperittomat-hanke, RIKU, Caritas, SOS-kriisikeskus, Hilma, Väestöliiton monikulttuurinen osaamiskeskus, Vapaa liikkuvuus, Hirundo
- ▶ Ruoka: Erityisdiakonia, VVA
- ▶ Terveys: Global Clinic
- ▶ Toimintaa ja ystäviä: SPR, Monika-naiset, Vapaa liikkuvuus, Hirundo
- ▶ Vaatteet: VVA, Emmaus
- ▶ Hygienia: Hirundo, erityisdiakonia

Yksityishenkilöltä saatava apu

- ▶ Paperittoman saa esimerkiksi majoittaa luokseen, hänelle saa antaa rahaa, vaatteita ja muunlaista tukea
- ▶ Eniten tarvetta: työpaikka
- ▶ Paperittoman alisteinen asema on hyvä tiedostaa
- ▶ Paperiton ei ole rikollinen
 - ▶ Ulkomaalaisrikkomus
- ▶ Paperittoman auttaminen ei ole rikollista toimintaa
 - ▶ Poikkeus 1. työnantaja
 - ▶ Poikkeus 2. maahantulossa auttaja
 - ▶ Poikkeus 3. Väärien tietojen tarkoituksellinen antaminen viranomaiselle

Mihin olemme menossa?

- ▶ Fakta: Suomessa tulee olemaan entistä enemmän paperittomia, myös lapsia
- ▶ Fakta: Paperittomat ovat jo täällä
- ▶ ...mutta paperittomuus on silti usein ihmisen elämässä ohimenevä prosessuaalinen vaihe

„Ein illegaler Mensch? Was soll das sein? Ein Einwanderer, dem lächerliche Papiere fehlen? Jeder Mensch ist in seiner Existenz legal. „ (Henning Mankell)

- ▶ Jatketaanko Suomessa lyhytnäköistä politiikkaa ja jätetään ihmisiä tietoisesti turvattomaan, oikeudettomaan tilaan?

Vertaa...

- ▶ ”Minä olen henkilökohtaisesti sitä mieltä, että Suomen ei pidä maksaa ainakaan sitä samaa toimeentulotukea, mitä maksetaan muuten. Koska me emme voi pitkittää henkilön (laittomasti Suomessa olevan) täällä oloa.”
- ▶ ”Kun ihminen on täällä paperiton ja laittomasti maassa, niin hän on aina myös vaarassa joutua ihmiskaupan uhriksi, ja monenlainen rikoskierre on mahdollista. Tämä on hyvin vakava tilanne yksilön kannalta, ja mielestäni tällaista meidän ei pidä tukea.” (Paula Risikko, Yle 24.11.2016)

Lopuksi

- ▶ Sääntely on rakennettu erilaista yhteiskuntaa silmälläpitäen: mikään laki ei tunne paperittomia, vaikka he ovat jo täällä
- ▶ Kenen ihmisoikeudet käytännössä turvataan: ulkomaalaisoikeudellinen sääntely- toimeentuloedellytys- kotikunta rikkaille?
- ▶ Mikä on ihmisarvoisen elämän vähimmäistaso (eksistenssiminimi)?
 - ▶ Oikeuskansleri: ”Ihmisarvoisen elämän” turva on jotain enemmän kuin biologiselle olemassaololle välttämättömien edellytysten turvaamista
- ▶ Millainen yhteiskunta haluamme Suomen olevan?

Kiitos!

Yhteystiedot:

Lakimies Heli Aali

p. 045 237 7104

paperittomat@pakolaisneuvonta.fi

www.paperittomat.fi

www.facebook.com/paperittomat

www.twitter.com/paperittomat